

на студента, принцип функціональності) и преимущества вышеупомянутого подхода (параллельное развитие основных коммуникативных навыков, использование интерактивных технологий, парной и групповой работы, формирование коммуникативных навыков). Автор раскрывает особенности структуры занятий по преподаванию профессионального английского языка на младших и старших курсах.

Ключевые слова: коммуникативный подход, принципы, структура занятия по английскому языку, Международная морская организация, модельный курс, Международная конвенция по подготовке, дипломированию моряков и несению вахты, коммуникативные навыки, поликультурный экипаж.

Bobrysheva N. M. Specifics of English professional language teaching in the Ukrainian higher educational establishments

The article reveals the specifics of teaching English in a professional direction in higher educational institutions of Ukraine. The author highlights the main feature of the language training of future maritime officers – the requirements for the knowledge and skills of future marine specialists are guided not only by the standards of higher maritime education, but also depend on the regulations of the International Maritime Organization. Highlights the principles of the communicative approach to teaching English in marine institutions (the principle of the language orientation, the principle of real life situation, the principle of student orientation, the principle of functionality) and the benefits of the above mentioned approach (parallel development of basic communicative skills, the use of interactive technologies, pair and group work, formation communicative skills). The author reveals the peculiarities of the structure of classes in teaching English for junior and senior students.

Key words: communicative approach, principles, structure of English lessons, International Maritime Organization, Model Course, International Convention on Training, Certification and Watchkeeping of Seafarers, communication skills, multicultural crew.

УДК 784.4:78.07

Богдан З. П., Ткачук С. М.

МУЗИЧНІ ТРАДИЦІЇ ДИТЯЧОГО ФОЛЬКЛОРУ В ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ

Українська народна музична творчість має величезний виховний потенціал. Традиційний дитячий фольклор віками виконував роль своєрідної школи, що поряд з іншими факторами формувала естетичні смаки, розвивала музичні здібності молодого покоління. Дитячий фольклор існував як суттєва частина загальнонаціональної народної пісенності. Тому багато композиторів звертали увагу на важливість виховання молодого покоління на творах, заснованих на фольклорному матеріалі.

Статтю присвячено дослідженню використання музичних традицій дитячого фольклору в творчості українських композиторів, які вважали, що музичний розвиток особистості має базуватися на національній основі – найкращих зразках народнопісенної творчості та багатожанровій системі дитячого фольклору.

У дослідженні узагальнено наукові погляди на взаємодію дитячого фольклору та виховання творчої особистості в освітньому процесі сучасної школи.

Ключові слова: музичне виховання, музична творчість, народнопісенне мистецтво, дитячий фольклор, художній смак, народні традиції, обробка народних пісень, українські композитори.

Освітній процес третього тисячоліття потребує нових нетрадиційних підходів та форм навчання. Важливу роль у цьому процесі відіграє музика, адже саме вона є одним із факторів ефективного забезпечення професійного навчання та естетичного виховання людини вже з найменшого віку. Музичні традиції дитячого фольклору присутні в творчості багатьох українських композиторів. Започаткований М. Лисенком і продовжений Я. Степовим, Л. Ревуцьким, В. Косенком, В. Барвінським, С. Людкевичем та іншими, цей напрям реалізовується і сучасними композиторами.

Мета статті – розкрити виховний потенціал дитячого музичного фольклору та проаналізувати особливості його використання професійними композиторами.

На сучасному етапі розвитку освіти в час становлення національної свідомості українського народу великої ваги набуває питання освоєння своєї культурної спадщини. Воно може бути вирішене лише через виховання молодого покоління в дусі поваги до своєї мови, традиційної культури та її складника – музичного фольклору.

Невичерпну скарбницю народної музичної культури становить спадщина українських композиторів-класиків, які записували та роздруковували, пропагували та використовували у власній творчості народну пісню. У процесі створення українського інструментального педагогічного репертуару багато композиторів звертали увагу на важливість виховання молодих виконавців на творах, заснованих на фольклорному матеріалі.

Питання місця та ролі фольклорних джерел у творчості українських композиторів і нині продовжують вивчати зарубіжні та українські музиканти. На виховному значенні народної музики для молодого покоління наголошував угорський композитор Б. Барток. Фортепіанний виклад коляд в українській традиції розглядає Т. Воробкевич. До проблеми виховання мистецького смаку через виконання високопрофесійних обробок народних пісень звертався В. Барвінський.

Українська народна музична творчість має величезний виховний потенціал. Вона робить людину духовно вищою, чистішою, кращою. Переважна більшість музичних образів – це етично-естетичні ідеали. Традиційний дитячий фольклор віками виконував роль своєрідної школи, що поряд з іншими факторами формувала естетичні смаки, розвивала музичні здібності молодого покоління. Попри свою специфіку, дитячий фольклор існував як суттєва частина загальнонаціональної народної пісенності, відбивав, як і інші види, динаміку її життя, розмаїття форм і функцій.

С. Павлюк, звертаючись до українського фольклору, пише: «Саме сьогодні громадянам України необхідно пізнати і зрозуміти велич нашої народно-традиційної культури, її одвічний гуманізм, добробут, всепрощення, доброзичливість, щирю гостинність, щоб врівноважити свої вчинки, спрямувати їх на утвердження української державності...» [1, с. 8].

Основоположник української музики М. Лисенко наголошував, що вся система музичного виховання школярів має ґрунтуватися на національній основі, на широкому використанні фольклору, на взаємозв'язку вчителя з учнями. В основі музичного виховання дітей, як вважав М. Лисенко, мають бути дитячі народні ігри з народними піснями, танцями і рухами: «Те, що сприймається у дитинстві через ігри й розваги, зберігається потім у душі на все життя» [2, с. 78]. Керуючись цією простою, але важливою педагогічною істиною, М. Лисенко прагнув організувати дитяче дозвілля на рідній національній основі.

Микола Віталійович неодноразово висловлював думку про велике виховне значення фольклору. Вважаючи народну пісню чудовим матеріалом для виховання патріотичних почуттів і художнього смаку, композитор широко використовував її на заняттях. Урок музики Микола Лисенко розглядав як один із основних предметів, що формує людину, дає їй перший «духовний досвід».

Усі форми музичних занять із школярами мають спрямовуватися на їхній духовний розвиток, допомагати пізнанню світу, сприяти формуванню світогляду та вихованню моралі, – так вважав композитор. У його творчій спадщині є низка творів, написаних спеціально для дітей. Перший дитячий збірник під назвою «Молодоці» був створений у 1875 році. Сюди увійшли пісні і танці, призначені для дитячого виконання. Другий збірник – «Збірка народних пісень у хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого і підстаршого віку у школах народних».

Крім збірок, М. Лисенко створив і багато окремих творів для дітей. Наскрізь пронизані народнопісенними мотивами три його опери – «Коза-Дереза», «Пан Коцький», «Зима і Весна». Важливим є те, що вперше в історії української музики були створені дитячі опери, які є цікавою сторінкою творчої спадщини композитора і мають велике виховне значення. Образи народних казок знайшли в них яскраве музично-сценічне втілення завдяки майстерному використанню неоцінних скарбів народнопісенного мистецтва [5, с. 63].

Слід зазначити, що традиції Лисенка у сфері формування педагогічного дидактичного музичного матеріалу продовжили його творчі спадкоємці, зокрема Кирило Стеценко, Яків Степовий, Левко Ревуцький у циклі «Сонечко» та Віктор Косенко у циклі «24 п'єси для фортепіано».

Гідно продовжуючи справу свого вчителя М. Лисенка, К. Стеценко також написав багато творів для дітей. Складаючи «Шкільні співаники» і маючи на меті видати їх як «Додаток до «Початкового курсу навчання дітей нотного співу», він наслідував методику створення підручників для шкіл великого педагога К. Ушинського.

Перша частина «Співаника» К. Стеценка починається цікавим розділом «Вірші до гуртового читання в один тон», де знаходимо і вірші-заклинання, що дійшли до нас із сивої давнини, перетворившись на дитячі ігри («Вийди, вийди, сонечко», «Іди, іди, дощику»), і вірші-лічилки («У нашого Омелечка», «Аз, буки, бурячки»), і вірші-загадки. Цього ж принципу дотримується автор і під час добору пісенного матеріалу. Тут – і маршові пісні для простих ритмічних вправ, і дитячі ігри, і веснянки та щедрівки, і коліскові пісні. Знаковим, на наш погляд, є і те, що провідною темою більшості пісень є природа. Дійові особи в піснях – свійські тварини, пташки та звірята. Все це сприяє вихованню у дітей любові до навколишнього світу.

Дотримуючись традицій народного виконавства, автор майже весь навчальний процес будував на співах без супроводу, проте не залишав поза увагою і дитячий репертуар з акомпанементом, вважаючи, що це відіграє важливу роль у розвитку музичних здібностей дітей.

Репертуар другого видання збірки «Луна» К. Стеценка був значно краще систематизований і розширений саме за рахунок пісень «Шкільних співаників», поданих автором для одного і двох голосів у супроводі фортепіано. Тут знаходимо і твори до розділу «Пісні з елементарними рухами» («Сидить Василь на припічку», «Ой на горі жито» тощо), і «Пісні з іграми та танцями» («Про комарика», «Ходить гарбуз по городу»), і «Пісні з гімнастичними рухами» («Журавель»), і веснянки («А вже весна», «Зелений шум»), і «Щедрик-ведрик», «Чечітка», «Лисичка», «Зима» та інші.

Визнаючи спів одним із основних засобів музично-естетичного виховання, К. Стеценко не залишав поза увагою й інші види мистецтва, де може виявитись творча індивідуальність дитини. Через це у творах для дітей великого значення він надавав дії, руху, розвитку сюжетної лінії. Тому пісенний репертуар до своїх програм зі співів для єдиної школи композитор групував залежно від ускладнення рухів, драматизації тощо. Зауважимо, що більшість пісень програми легко перетворюється на сюжетну гру, що й використовує автор, відносячи окремі пісні одноразово до кількох розділів.

Серед обробок народних пісень, що їх К. Стеценко застосовував у навчальному процесі, значне місце посідають колядки та щедрівки, цикл яких він обробляв і видавав окремими десятками. Також композитор пише дві опери на народнопісенній й народноказковій основі («Івасик-Телесик», «Лисичка, Котик та Півник»), в яких композитор втілює найкращі риси українського музичного фольклору. Метою написання опер було сприяння розвитку художнього смаку і різноманітних здібностей дітей та їх морально-етичне виховання [3, с. 82].

Послідовником М. Лисенка також був Л. Ревуцький, який створив чудову збірку дитячих пісень. Хоча кожна пісня збірки неповторна, проте обробки цього циклу мають спільні риси – загальний життєрадісний, «весняний» колорит, прості мелодії невеликого діапазону, прозорі музичні барви. Серед пісень ми знаходимо обрядові, коліскові, ліричні, ігрові та хороводні.

Цікавою, на наш погляд, є обробка Л. Ревуцького «Прийди, прийди, сонечко» – мелодія пісні рецитуються на двох сусідніх звуках, а супровід являє собою лаконічний виразний малюнок. У короткому вступі зображено щось темне і похмуре – наче хмари облягли небо. Такий музичний прийом сприяє розвитку дитячої уяви. Та незабаром на прохання дівчини проглядає сонечко, що підтверджується зміною настрою у супроводі.

Подібна мелодія звучить у пісні «Іди, іди, дощику», але в обробці відбито не лише природу, але й радість дітей, що весело підстрибують під теплим літнім дощем. Жвавий темп, ритм з характерними «перебивками», використання різноманітних прийомів фортепіанної гри, – ось ті музичні засоби, що відображають одночасно і пританцювання дітей, і падіння дощових крапель.

Казкові і фантастичні персонажі «Я коза ярая», «Іде, іде, дід, дід» змальовуються за допомогою особливих співзвуч, так званого збільшеного ладу чи відхилення в інші, деколи далекі тональності. Тут спостерігається звуконаслідування (тупотіння злої кози, важкі кроки страшного діда), вжите завжди з тонким відчуттям міри.

На дотепній імітації передзвону базується супровід пісні «Ой дзвони дзвонять». У різноманітних піснях-іграх – від неквапливих «Та плинь, селезю», «Подольночка» до стрімкого «Шуму» – підкреслюються особливості рухів, що роблять під час виконання візерунок супроводу, винахідливо варіюються залежно від змісту куплетів пісні.

Пісні з розвиненою мелодичною лінією композитор гармонізує так, що кожен голос фортепіанної партії наче співає. Такими є обробки ліричної пісні з чудовою мелодією «Прилетіла перепілонька», веснянки «Благослови, мати», коліскова «Ой ходить сон коло вікон».

Ювелірно опрацьовані мініатюри циклу дитячих пісень, розташовані в певній логічній послідовності, становлять змістову і стилістичну єдність, що дає змогу вважати «Сонечко» своєрідною сюїтою.

Важливою подією в музичній педагогіці був вихід у світ трьох випусків «Пролісків» Я. Степового. Вони містили обробки народних пісень та оригінальні твори композитора з урахуванням вікових можливостей дітей за ступенем складності – від найлегших співанок до найскладніших у мелодичному та гармонічному відношенні зразків. Перший випуск містив лише фольклорні зразки, а саме 39 пісень («Гоп-гоп», «Квочка», «Сорока-ворона», «Іди, іди дощику», «Іде, іде дід, дід», «Дрібушечки»). Другий випуск – 69 пісень (є також твори на слова Л. Глібова, Л. Українки, Б. Грінченка, Я. Щоголева та ін.). До нього увійшли такі твори: «Зайчик», «Мак», «Танцювали миші», «А ми просо сіяли», «Косарі», «Ходить гарбуз по городу». Третій випуск складає 29 дво- та триголосних пісень («Розлилися круті бережки»).

Надзвичайно цінними є педагогічні ідеї відомого українського композитора М. Леонтовича, який створив власну систему музичного виховання дітей, також побудовану на фольклорі. Музичне навчання композитор пропонував починати з формування вокально-хорових навичок, використовуючи для цього мелодії народних пісень. Розвиток музичних здібностей дітей Леонтович починає із слухового етапу вокально-хорової роботи. Такі його пісні, як «Щедрик», «Дударик», «Ой перепілочко», «Над річкою бережком», «Стоїть гора високая», «Ой зійшла зоря» можуть слухати і виконувати діти різних вікових груп та щоразу знаходити в них щось нове й хвилююче.

Окреслюючи основні принципи своїх методичних поглядів, М. Леонтович казав: «Система кожної методики – це йти від меншого до більшого, від нижчого до високого, від елементарного до труднішого. В музиці та співі ми маємо триматися цього самого напрямку... Мусимо йти вперед до більшого, щоб забезпечити успіх, а потроху раз у раз вертатись назад, щоб не псувати діла» [4, с. 101].

Надзвичайно важливою, на наш погляд, є думка М. Леонтовича про те, що музика та спів складаються з різних елементів рівноцінної ваги (слова, ритму, мелодії, динаміки та ін.). «Як вчитель початкової школи буде хапатись за все одразу, всього вчити з першого ж уроку, то можна наперед сказати, що його праця не дасть гарних наслідків» [1, с. 108]. Це означає, що потрібно дотримуватися принципів послідовності у набутті вмінь та навичок.

До здобутків М. Леонтовича-педагога у створенні «Практичного курсу навчання співу», безумовно, слід віднести розділ «Нотна грамота», в якому автор пропонує звернути увагу на розвиток відчуття ладу у дитини, не забуваючи, звісно, й про загальний рівень її культури. Важливим у цій музично-педагогічній праці є те, що тут підібрані українські народні пісні, нотні диктанти, співанки відповідно до теми, над засвоєнням якої мають працювати діти. Навчальні завдання виконуються також за допомогою української народної пісні.

Висновки. Отже, можемо із впевненістю сказати, що багато українських композиторів не залишали поза увагою дитячий фольклор. Вони вважали, що музичний розвиток особистості має базуватися на національній основі – найкращих зразках народнопісенної творчості та багатожанровій системі дитячого фольклору.

Засновані на фольклорних джерелах, твори професійних композиторів посідають важливе місце в педагогічному репертуарі сучасних шкіл. Різноманітні в образних та жанрових планах, нескладні щодо засобів музичної виразності, ці твори мають забезпечити досягнення головної мети музичної освіти – формування внутрішньо багатого та естетично розвиненої особистості.

Збереження народної пісенної творчості, відродження втрачених її елементів, розвиток цього безцінного скарбу є життєво необхідною проблемою, тому що саме в ній протягом багатьох тисячоліть виکارбовувалися кращі ідеали та традиції.

Використана література:

1. Глушко М. С., Гонтар Т. О. Українське народознавство / М. С. Глушко, Т. О. Гонтар. – Львів : Фенікс, – 2004. – 602 с.
2. Лисенко М. В. Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень у виконанні Вересаєва / М. В. Лисенко. – Київ : Обереги, 2008 – 96 с.
3. Грінченко М. Кирило Стеценко – композитор (критично-життєписний нарис) / М. Грінченко. – Харків : 2000. – 216 с.
4. Гордійчук М. М. Д. Леонтович. Нарис про життя і творчість. Вид. 2-е / М. М. Гордійчук. – Київ : 2006. – 114 с.
5. Квітка К. Фольклорна спадщина Лисенка. Вибрані твори. Ч. 2. / К. Квітка. – Київ : 1986. – 110 с.

References:

1. Hlushko M.S., Hontar T.O. Ukrainske narodoznavstvo / M. S. Hlushko, T. O. Hontar. – Lviv : Feniks, – 2004. – 602 s.
2. Lysenko M.V. Kharakterystyka muzychnykh osoblyvostei ukrainskykh dum i pisen u vykonanni Veresaia / M. V. Lysenko. – Kyiv : Oberehy, 2008 – 96 s.
3. Hrinchenko M. Kyrylo Stetsenko – kompozytor (krytychno-zhyttiepysnyi narys) / M. Hrinchenko. – Kharkiv : 2000. – 216 s.
4. Hordiichuk M. M. D. Leontovych. Narys pro zhyttia i tvorchist. Vyd.2-e / M. M. Hordiichuk. – Kyiv : 2006. – 114 s.
5. Kvitka K. Folklorna spadshchyna Lysenka. Vybrani tvory. Ch. 2. / K. Kvitka. – Kyiv : 1986. – 110 s.

Богдан З. П., Ткачук С. М. Музыкальные традиции детского фольклора в творчестве украинских композиторов

Украинское народное музыкальное творчество имеет огромный воспитательный потенциал. Традиционный детский фольклор во все века выполнял роль своеобразной школы, которая вместе с другими факторами формировала эстетические вкусы, развивала музыкальные способности подрастающего поколения. Детский фольклор существовал как важная часть общенациональной народной песенности. Поэтому многие композиторы обращали внимание на важность воспитания подрастающего поколения на произведениях, основанных на фольклорном материале.

Статья исследует использование музыкальных традиций детского фольклора в творчестве украинских композиторов, которые считали, что музыкальное развитие личности должно базироваться на национальной основе – лучших образцах народнопесенного творчества и многожанровой системе детского фольклора. В исследовании обобщены научные взгляды на взаимодействие детского фольклора и воспитание творческой личности в образовательном процессе современной школы.

Ключевые слова: музыкальное воспитание, музыкальное творчество, народнопесенное искусство, детский фольклор, художественный вкус, народные традиции, обработки народных песен, украинские композиторы.

Bogdan Z. P., Tkachuk S. M. Musical traditions of kids folklore in the works of Ukrainian composers

Ukrainian folklore has an enormous educational potential. During ages traditional child's folklore plays the role of original school, that next to other factors formed aesthetically beautiful tastes, developed the musical capabilities of rising generation. Child's folklore existed as substantial part of national folk song. Therefore, many composers paid regard to importance of education of rising generation on works, based on folklore material.

Article is dedicated to research of the use of musical traditions of child's folklore in creation of the Ukrainian composers, which considered that musical development of personality must be based on national basis – the best standards of music created by folk and multigenre system of child's folklore. In research generalized scientific looks to co-operation of child's folklore and education of creative personality in the educational process of modern school.

Key words: musical education, musical creation, folk song, child's folklore, artistic taste, folk traditions, variations of folk songs, Ukrainian composers.